

Reklamaffisch för Östtyska konsum.

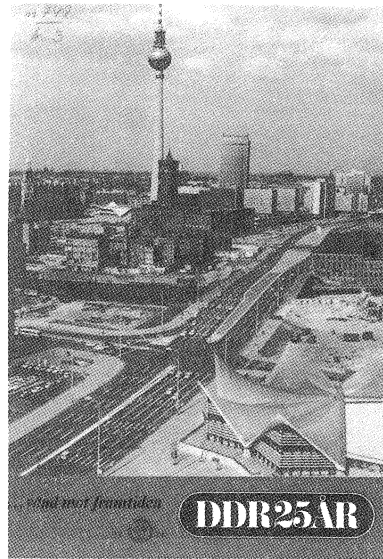
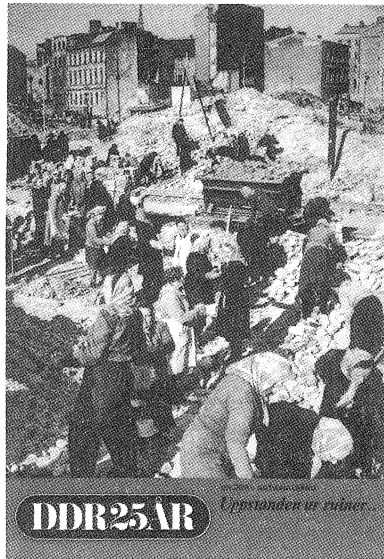
Tyskland etablerat sig sedan 1990-talet. Om den tyska politiska elitens minnespolitik – så som den tar sig uttryck i statliga minnesceremonier och retoriska formler vid minnesdagar förmår förena Förintelsens minne och diskursen om tyskarna som offer i en nationellt identitetsskapande syntes, är det inte fallet för det populärhistoriska alster som här diskuterats.

Vardagens diktatur

DDR Museum Berlin

Marie Cronqvist

Ungefär tio år efter kalla krigets slut och det som tyskarna kallar "die Wende" fanns plötsligt utrymme för en populärkulturell, nostalgisk bearbetning av historien om det gamla Östtyskland. Fenomenet känner vi som "Ostalgie". En rad filmer och tv-serier erinrade sig inte bara en nation som inte längre

Jubileumpublikation utgiven av Förbundet Sverige-DDR 1974.

fanns, utan också ett vardagsliv som inte längre kunde levas. Tonen var lätt-sam och även om det tycktes finnas plats för såväl ett gäckande ironiskt som ett längtande kärleksfullt förhållningssätt, låg fokus ofta på minnesbilder av vardagliga detaljer allt från tvättmedlet *Spee* till modemagainset *Sibylle*, från tv:s nyhetsprogram *Aktuelle Kamera* och John Blund i barnprogrammet *Unser Sandmännchen* till den efterlängtrade helgturen medelst en knykig Trabant ut till familjens "dacha" på landet. Ostalgievägen kulminerade efter filmsuccén *Goodbye Lenin* från 2003, i vilken 20-åriga Alex med alla tänkbara medel sökte återskapa ett mini-DDR för sin mor som uppvaknar ur en koma ovetandes om att hon sovit sig igenom några ytterst omvälvande månader under hösten 1989.

Ungefär vid samma tid som *Goodbye Lenin* hade premiär började etnologen Peter Kenzelmann sjösätta sina planer på ett museum för vardagsföremål från Östtyskland. Själv var han från Freiburg i forna Västtyskland och sålunda en turist i det land han sökte återskapa likt Alex i filmen. Den 15 juli 2006 öppnades DDR Museum Berlin med hjälp av privata finansiärer och saktalande volontärer. Beläget på Spreepromenaden, ett stenkast från Alexanderplatz, tycks museet insprängt i flodens kringliggande murbruk, överblickandes inte bara Berlinerdomen utan också det tomma asbetskelett som ännu är det forna östtyska parlamentet. Så medan minnet av detta politiska DDR efter en dryga decenniet lång debatt nu gradvis demonteras för att ersättas av en glömskans gröna park, återskapar museet det kulturella DDR med hjälp av tiotusentals små och stora föremål hämtade från östberlinska soptippar, loppmarknader, vindar och källare.

Palast der Republik, förmodligen 1980-talet.

Entrén är förhållandevis blygsam och museet består egentligen av ett enda rum indelat i sektioner med cirka två meter höga vita väggsektioner som för tankarna till en "Plattenbau", den höghuskonstruktion som symboliserar det östtyska miljonprogrammet under 1960- och 1970-talen. Känslan av att vistas i en låtsasvärld är därför påtaglig av själva rummet. Stäendes i biljetluckan kan besökaren överblicka snart när hela museet för att sedan gå en halvtrappa ned och bli ett med dockhuset. I enlighet med vad som tycks vara det nya millenniets rådande museiideologi är utställningen tematiserad och saknar en tydlig berättelsestråd. Någon övergripande tidslinje finns inte att tillgå och besökaren vandrar runt bland teman som mode, yrkesliv, fritid och semester, medier, familjeliv, utbildning och shopping.

DDR-museet är en interaktiv plats där vardagskulturens materialitet står helt oförblommerat i centrum. Det faktum att föremålen inte är instängda bakom glasmontrar utan kan vidröras gör vardagslivet i DDR till på samma gång något musealt och ändå inte, något kulturarvsförklarat och ändå inte. "Stig in i det förflutna", lyder utställningsfolderns okomplicerade budskap – känn, hör, se, lukta och smaka. Här finns det möjlighet att starta en Trabi, bläddra i gamla skolböcker, prova kläder, sitta i tv-soffan och slå på tv:n, bläddra bland LP-skivor, rota i köksskåpet och hålla i vardagssporslinet. På en vägg hänger ett par östtyska jeans bredvid ett par amerikanska Levi's. Besökaren uppmanas känna på kvaliteten och jämföra.

Överallt finns pryttlar och pinaler, men besökaren påminns också om de eviga flaggparaderna, visionen om full sysselsättning och den ständiga bristen på just de konsumtionsartiklar som museet dignar av. Temat övervakning och angiveri får talande nog en undanskymd vrå i museet, som också tidigt utsattes för kritik bland annat just för dess till synes obekymrade fokus på ytlig konsumism medan de betydligt dunklare sidorna av vardagslivet i en modern diktatur helt hamnat i bakgrunden. En av de hårdaste kritikerna var chefen för Deutsches Historisches Museum, Rudolf Trabold, som strax innan invigningen av den egna stora utställningen om tysk historia, öppet anklagade DDR-museet just för en vägran att erkänna den ofrånkomliga politiska kontexten. I den rikt illustrerade utställningskatalog som stod färdig i januari 2007, och som för övrigt finns utgiven både i en engelsk och en tysk version, tar museets kurator Robert Rückel tillfället i akt att bemöta kritiken redan på första sidan. Varför, undrar han, är det förbjudet att sätta vardagslivet och de dagliga rutinerna i centrum?

Ja, vad är egentligen problemet med DDR Museum Berlin? Hur ska man förhålla sig som besökare? Den soliga septemberdag jag själv besöker museet ser jag en grupp amerikanska ungdomar som flamsar högljutt och hjärtligt. För ett fotoögonblick tränger allihop in sig i den vita Trabin. För dem är DDR en ytterst avlägsen och dräplig sagovärld som det nu finns möjlighet att besöka någonstans mellan Fernsehturm och Zoologischer Garten. Museet bjuder dem föga motstånd, skapar inga tillfällen att förändra världsbilder. För andra är emellertid vistelsen på museet uppenbarligen ett sätt att återuppleva på gott och ont. Jag ser också ett tyskt par i 40-årsåldern som tillsammans bläddrar förundrat i en gammal skolbok, pekar och viskar, lägger ifrån sig boken och börjar en lågmäld men intensiv diskussion. För mig får DDR-museet först nu – när jag försiktigt iakttar mannen och kvinnan som står och diskuterar minnen – ett djup som åtminstone för ett kort ögonblick förmår tränga igenom den ytlighet och otillräcklighet som präglar utställningen. Några veckor efter besöket på museet, då jag får möjlighet att se 2006 års tyska filmsuccé *Das Leben der Anderen*, förstår jag vilket liv som saknas i ostalgins heliga tempel av döda ting. Det är de andras liv. Människornas.

Noter

- 1 www.spiegel.de/kultur/kino/0,1518,458278,99.html
- 2 www.spiegel.de/fotostrecke/0,5538,18407,00.html
- 3 I tysk tv-kritik har uttrycket etablerat sig fr.a. genom debatten om Knopps filmer. Se Jan Freitag, "Ich glotz TV", i *Tageszeitung* 2005-11-08.
- 4 Lena Einhorn, *Ninas Resa*, SF 2006. Filmen belönades bl.a. i Sverige med Guldbaggen för bästa film 2006 och i Israel med "The Yad Vashem Chairman's Award 2006 for Artistic Achievement in a Holocaust-related film".
- 5 Guido Knopp, "Im Zeichen der Versöhnung", www.zdf.de, 2006-11-26. Påståendet om förträngningen av de fördrivnas lidande har vederlagts bl.a. av Jan-Holger Kirsch, 'Wir haben aus der Geschichte gelernt', Köln 1999, s. 176.
- 6 Jan Selling, "Förintelsemonumentet som slutpunkt. Tysk historiepoltik från Kohl till Schröder", *Historisk tidskrift* 2005:4, s. 665-682.
- 7 Se min diskussion av problematiken i avhandlingen *Ur det förflutnas skuggor. Historiediskurs i Tyskland 1990-2000*, Stockholm/Stehag 2004, s. 79-89 samt kapitel IV. Jfr Norbert Frei, *1945 und wir. Das Dritte Reich im Bewußtsein der Deutschen*, München, 2005.
- 8 Se Benz, Wolfgang: "Der Generalplan-Ost. Zur Germanisierungspolitik des NS-Regimes in den besetzten Gebieten 1939-1945", i *Die Vertriebung der Deutschen aus dem Osten. Ursachen Ereignisse Folgen*, utg. Benz, Wolfgang, Frankfurt a.M. 1995, s. 45-57.